

nacional amb contribucions específiques de cada regió, i així van veure la llum els atles de Borgonya, Languedoc occidental, Languedoc oriental, Massif Central, etc. Però, des de 1990, aquella institució va derivar els fons cap a altres projectes. Per això, l'*Atlas linguistique de la Provence*, mancat de recursos, va quedar estroncada al volum tercer. Després d'anys en guaret, ha estat l'entusiasme de C. Martel i J. C. Bouvier i G. Brun-Trigaud, l'Association des Alpes Lumières i el suport financer de la Région Provence-Alpes-Côtes d'Azur que ha fet possible la continuïtat i acabament d'aquell *Atlas*. I s'ha fet d'una manera atractiva, que supera l'aspecte sovint poc seductor de la geolingüística, amb mapes de síntesi, amb normalitzacions, quan calia, de mots, amb comentari dels mots cartografiats, amb nombroses fotografies extretes no in situ sinó procedents de diversos museus i associacions culturals. Als materials estrictament lingüístics s'afegeixen els de geografia humana, etnologia, història, art, cultura popular. Aplaudim aquest esforç pedagògic de recuperació d'un tresor en risc d'empobriment i potser de futura lamentable desaparició. El registre de les particularitats no està renyit amb la unitat. La consciència d'una riquesa ancestral ha de donar la benvinguda a aquest Atlas, ha de conscienciar els parlants que resten per fomentar-ne l'ús, ha de contagiar els que l'estimen i fer pensar que, per damunt dels supervivents dialectals, difícilment recuperables per transmissió generacional, un occità de referència après a l'escola pot fer reviscolar la llengua pròpia. Les paraules de Martel "Cette langue n'est pas morte et pourtant Dieu sait que beaucoup a été fait pour qu'elle le soit..." són una trista constatació, coronada per un bell desiderat: cal "reconquerir la langue, pour lui rendre sa fonction fondamentale: dire le monde, avec les mots d'ici".

Joan VENY
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

BRUNET, Manuel (2019): *Testimoni privat. Reflexions i textos de postguerra d'un vencedor vençut (1940-1947)*, a cura de Francesc Montero Aulet. Girona: Curbet Edicions, 187 p.

«Falange és una mena de FAI amb processó de Corpus» (nota 83)

Més de 200 notes carregades de política, ideologia i memòria personal, no datades, però que entren en directa contradicció (o, a vegades, són complementàries) amb els duríssims comentaris que Manuel Brunet, Romano per als seus lectors de postguerra, escrivia a *Destino* entre 1940 i 1956, compliquen encara més l'anàlisi d'aquest personatge, irratat i irritant, empenyat i empenyador, traumatitzat per l'experiència de 1936-1939, un trauma que anava molt més enllà de l'experiència personal que va patir: després d'amagar-se durant uns mesos i d'escapar-se a Itàlia i Suïssa, sota la protecció de Francesc Cambó, va retornar i es va autoconfinar a Castelló d'Empúries i Figueres, i a partir de 1940 (després d'una primera temporada molt complicada per manca de treball) va començar la seva segona gran etapa com a polemista, comentarista i referent intel·lectual per a la gent d'ordre del país, amb la secció «El mundo y la política» al setmanari de referència inexcusable del franquisme regional, *Destino* (*Destino. Política de Unidad*, entre juny de 1939 i juliol de 1945).

Ja fa molts anys que donem voltes al personatge i les seves contradiccions, ara encara més agudes després de llegir les notes privades, que desmenteixen radicalment bona part dels seus comentaris publicats al setmanari. Llàstima que no estiguin datades, per a fer-ne una lectura paral·lela amb els articles d'«El mundo y la política». Francesc Montero l'ha qualificat d'un «vencedor vençut». Jo, l'any 2005, el considerava el menys franquista de tota la colla de *Destino*. Però el retrat més extraordinari, i més cru, em sembla que és la necrològica que li va dedicar Josep Pla, quan va morir el gener de 1956. L'arrencada és una declaració:

Manuel Brunet nos dejó hace pocos meses, en plena madurez, y creo que su muerte fue para él una liberación auténtica. Estaba harto de vivir y de sufrir, porque era un hombre al que se le habían derrumbado todas las ilusiones y todos los anhelos. Al Brunet de los últimos años de su vida no se le puede juzgar con los fáciles tópicos a que es propenso el desconocimiento. Los últimos años de su vida, pasados en Figueras, fueron absolutamente trágicos —en sus mínimos acontecimientos—. Aparte de su vinculación con el Vaticano y la Iglesia de Roma, a lo único que quedó unido fue a DESTINO, en cuyas páginas trabajó años y años, sin un fallo, con una continuidad que sorprende en un hombre que vivió en un estado de morosidad y de abatimiento surcado por momentos de pasión más o menos intensos.

I, darrere, venia una interpretació del caràcter del personatge que, ben llegida, potser ajuda a entendre la profunditat de la contradicció en la qual es movia:

Brunet fue un hombre que quedó literalmente soterrado por los acontecimientos. Había creído y trabajado por unos hechos y por unas ideas objetivamente ciertos que durante unos años aparecieron como asesinados y destruidos. No me refiero sólo a lo que fue norma central de su vida, ni a su amor por la cultura francesa y por la cultura italiana, que adoró toda su vida. Lo que digo es que el terremoto fue tan grande, que creyó que no había reversión posible. Le sucedió como a todas las personas de su tiempo: entró en un desánimo correspondiente a la fuerza de las pulsaciones de su corazón, que, naturalmente, fue envejeciendo. Las lecturas básicas, en los últimos años, fueron la Biblia y Dostoyevski. Llegó a creer que la historia estaba impregnada de fuerzas demoníacas absolutamente contrarias a la vida normal, segura y corriente. Su visión de la postguerra quedó martirizada y dramatizada por los acontecimientos de la guerra civil y de la segunda, bárbara, guerra europea.

Amb tots els filtres de 1956, els del propi Pla, els de la censura franquista, els del temps en què van viure, em sembla que aquesta necrològica de Brunet permet entendre millor el personatge i aquesta activitat amagada d'escriure notes d'un alt voltatge polític. A partir d'aquí, llegides amb certa atenció, el podem redefinir? Va ser un «vencedor vençut», com explica Francesc Montero? O va ser «el menys franquista de tots»? El cert és que va ser un personatge singular, amb un perfil propi; no era de la línia d'Ignacio Agustí, això és ben segur; però tampoc va seguir la via iniciada per Josep Pla. La seva producció en català després de 1939 (o des del moment en què es van poder començar a publicar alguns textos literaris en català) és irrellevant; els seus textos religiosos ja van néixer envellits; el seu gran èxit editorial, *El meravellós desembarcament dels grecs a Empúries*, era d'abans de la guerra.

D'entrada, em sembla que va guanyar la guerra, o la part de la guerra que volia guanyar: la derrota de la Segona República, dels esquerranistes i els anticlericals; i, sobretot, la derrota de les esquerres burgeses, la seva veritable obsessió entre 1939 i 1956. Vençut? Potser la renúncia forçada a escriure en català? Certament, el gruix de la seva producció de postguerra va ser en castellà; no podia ser d'altra manera. Però aquesta era treball periodístic; podia haver publicat en català, com va fer el seu amic Josep Pla tan aviat com això va ser possible. I no ho va fer. Potser més que vençut, desencantat en descobrir (massa tard; abans que acabés la guerra, ja era evident que el franquisme no seria una dictadura de Primo de Rivera una mica més dura) que la seva Catalunya (la camboniana, regionalista, de la gent d'ordre, que devia entrellucar en algun moment dels anys vint o en el petit món de *La Veu de Catalunya*) no tornaria mai més.

Jo diria que no va ser un vençut. La Guerra Civil el va traumatitzar, certament. La Segona Guerra Mundial el va despullar, el va posar en evidència. Només cal contrastar els seus comentaris de 1940 o 1941 sobre Alemanya o la política antisemita de Vichy, i el que escriu el 1946, per adonar-se que, com tota la colla de *Destino*, va viure i escriure des del pragmatisme més descarnat i deixant-se arrossegar pels esdeveniments. Va ser germanòfil, vaticanista i antisemita mentre tocava (de fet, va ser un antisemita de manual tota la vida); després, va continuar sent vaticanista i antisemita, condicions que va afegir a les seves fòbies habituals: antiesquerranista (d'Esquerra Republicana de Catalunya, per entendre'ns), antirepública (de la Segona República), ferotge adversari dels intel·lectuals exiliats, etc. Va viure en un país que no li agradava, però va acabar tenint un paper destacat en el nou espai públic-mediàtic-intel·lec-

tual que *Destino* va saber crear a partir de mitjans dels anys quaranta. Un personatge extraordinari, ple de contradiccions.

Què escrivia Manuel Brunet en la seva absoluta privacitat? Les notes són extraordinàriament interessants per a entendre el personatge en els anys quaranta, tot just acabada la guerra i depassada la guerra mundial. En primer lloc, Brunet «descobreix» el feixisme espanyol (el falangisme), però no l'acaba d'entendre; per a ell, és un fenomen polític importat d'Itàlia i, en menor mesura, d'Alemanya. En segon lloc, no té cap mena de dubte que feixisme i comunisme són les dues cares d'una mateixa moneda. En tercer lloc, els màxims responsables dels desastres de la Segona República van ser les esquerres burgeses (els seus antics amics d'Acció Catalana, per entendre'ns); i quan aquestes esquerres burgeses s'han de destacar i buscar el suport «extremista, accentuen el seu anticatolicisme»: «I venen llavors els assassins de sacerdots i els incendis d'esglésies» (nota 41). I ja està tot dit.

La llista podria continuar en aquesta línia, afegint-hi anarquistes i faieros (la versió anticlerical dels falangistes), els maçons, els liberals de tota mena, els anticlericals. La relació d'enemics és llarga i força tòpica..., i coneguda: els articles de la segona meitat dels anys quaranta, sobretot, estan plens de referències d'aquesta mena. I era lògic: Brunet, esporuguit i traumatitzat, imaginava, entre 1945 i 1948 aproximadament, la possibilitat d'un capgirament de la situació. Els aliats que havien guanyat la guerra mundial pressionarien la dictadura franquista; aquesta cediria i obriria les portes a un nou desastre. I Brunet ja imaginava una tercera república com la de la primavera del 36 (no la d'abril del 31: aquesta ja la donava per definitivament liquidada), amb les esquerres burgeses i els seus intel·lectuals (llegiu la nota 42, sobre els intel·lectuals republicans, coneguts, segons ell, com La Pudor; és sagnant) tornant a dominar la situació. Devia patir calfreds.

De tota aquesta literatura antirepublicana i antiesquerranista, només se salvava una mirada crítica a com el franquisme havia tractat la llengua catalana (vegeu les notes 77-80, per exemple), però sense plantejar-se en cap moment què li significava, a un home de la seva trajectòria, escriure en castellà cada setmana (a banda de guanyar-se la vida). No era una pregunta retòrica; des de l'exili, les acusacions de col·laboracionisme anaven en aquesta direcció: els col·laboracionistes catalans no només ho eren per conviccions polítiques i ideològiques, sinó perquè havien acceptat de renunciar a la llengua pròpia per a escriure en la dels «vencedors».

Francesc Montero ens ofereix un material interessantíssim, importantíssim per a conèixer la configuració íntima d'un element cabdal del grup intel·lectual més potent del primer franquisme català. El pas següent, que Montero hauria de fer, seria encarar aquestes notes amb els arguments publicats a *Destino*, i que devia escriure en paral·lel. Una feïnada, però apassionant, que ens descobriria un periodista, un polemista de primer nivell, i un intel·lectual complex i contradictori, però fonamental, no només per als anys vint i trenta, sinó per al primer franquisme, quan estàvem convençuts que, d'intel·lectuals, en aquells anys no n'hi va haver.

Francesc VILANOVA I VILA-ABADAL
Universitat Autònoma de Barcelona

BUTIÑÀ, Júlia (ed.) (2018): Ramon Llull, *Libro de contemplación en Dios*, vol. I. Madrid: Centro de Lingüística Aplicada Atenea, 458 p.

Si d'entrada sempre cal congratular-se de la traducció d'una obra de Ramon Llull, en aquest cas a l'espanyol, la satisfacció augmenta en veure que ens trobam davant una feina rigorosa, ben feta. I encara hem d'afegir un motiu més de delectació (una paraula ben lul·liana, per cert): en aquesta ocasió l'empresa de traduir és major. Perquè es tracta ni més ni menys que del *Llibre de contemplació en Déu*, l'obra més extensa de tota la producció del Beat. Per tal que hom se'n faci una idea recorrent al lloc comú que sol acompanyar l'obra quan volem fer referència a la seva magnitud: un llibre de prop d'un